

UDC 739:94(477.7)“05/06”:908

BYZANTINE BUCKLE OF THE “SYRACUSE” TYPE FROM HEROISKE VILLAGE AS A MARKER OF ETHNO-CULTURAL CONTACTS

Ya. Volodarets-Urbanovych

PhD (History)

Institute of Archaeology, NAS of Ukraine

12 Volodymyra Ivasiuka, Kyiv, 04210, Ukraine

volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1560-3608

The paper presents the buckle of early Byzantine time from Heroiske village of Skadovsk District, Kherson Region, in the lower reaches of the Dni-pro. The find was discovered in 1972 and at the same time was transferred to the Kherson Local History Museum. In November 2022, during the robbery by the Russian occupiers of the Kherson Local History Museum, a number of items (including the buckle from Heroiske village) were taken in an unknown direction. Their further fate is unknown. This buckle belongs to the circle of very famous products of the “Syracuse” type (D 12 according to M. Schulze-Dorrlamm). A range of analogies, the main views of researchers regarding the origin and chronology of these products are considered. Similar buckles date back to the last quarter of the 6th–7th centuries. The buckle from Heroiske village comes from an unverified collection. However, it can be assumed that it is related to nomads. At least from the middle of the 6th century, to various groups of nomads, all kinds of cast buckles of the early Byzantine circle fall, albeit in small quantities. As for buckles of the “Syracuse” type, they were widely used by the population of Byzantium and

© 2024 Ya. Volodarets-Urbanovych; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The Oriental Studies*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

nearby regions, which felt a significant influence of the empire. Outside of the Danube, the Crimea or the Transcaucasia, these finds do not come from closed complexes. However, at the same time, in the Dnipro Left Bank, there are known and more or less verified finds of buckles that are derived from “Syracuse” type fasteners. These are buckles from Mala Pereshchepyna (D 14 according to M. Schulze-Dorrlamm) and Pisky (D 13 according to M. Schulze-Dorrlamm). Such jewellery could reach the nomads in different ways as trophies, a ransom for captives or together with captives, gifts to leaders, payment to barbarians for military service, or as marriage gifts. However, they definitely testify to contacts of nomads with the Byzantine Empire.

Keywords: the Early Middle Ages, the last quarter of the 6th–7th centuries, below the Dnipro, nomads, Byzantine Empire, buckle, Kherson Local History Museum

Я. В. Володарець-Урбанович
**ВІЗАНТІЙСЬКА ПРЯЖКА ТИПУ “СИРАКУЗИ”
З ГЕРОЙСЬКОГО ЯК МАРКЕР
ЕТНОКУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ**

Вступні зауваження. Знахідки візантійського кола раннього Середньовіччя, виявлені поза межами імперії, є дуже важливими для визначення хронології та напрямків зв’язків варварів із Візантією [Гавритухин 2011]. Слід зазначити, що прикраси цього кола для півдня Східної Європи все ще не систематизовані. Тож кожна знахідка є надзвичайно важливою. Особливо з огляду на те, що пряжка з Геройського залишалася фактично неопублікованою і невідомою широкому загалу науковців.

В експозиції та фондах Херсонського обласного краєзнавчого музею зберігалися низка деталей оздоб пояса епохи раннього Середньовіччя, переважно “геральдичного” стилю, що в різні роки надійшли до зібрання музею. Ознайомитися з цими знахідками автору вдалося впродовж 2018 та 2019 рр. Однак у листопаді 2022 р. під час пограбування російськими окупантами музею низка речей (зокрема й пряжка з Геройського) були вивезені в невідомому напрямку. Їхня подальша доля невідома [Мусійко 2023]. Саме введенню до наукового обігу цієї знахідки і присвячена ця робота.

Обставини знаходження. Як було зазначено в музейній документації, знахідка була виявлена навесні 1972 р. учнями школи № 30 м. Херсона на лівому березі р. Дніпра, поблизу с. Геройського

(колишня назва – Прогної), нині – Скадовський район Херсонської області. Сам населений пункт розташовується на так званому Кінбурнському півострові.

У публікаціях І. Д. Ратнера (співробітник музею, що й отримав знахідку від учнів) вказано, що знахідка походить із половецького поховання [Ратнер 1984, *рис. 5.20*; Ратнер, Костюк 1989]. Можливо, учні повідомляли досліднику, що поруч були виявлені якісь кістки, але ці дані не потрапили до музейної документації. Хоча не виключено, що інформація про наявність поховання насправді не відповідає дійсності і з’явилася згодом просто як певна інтерпретація цієї знахідки дослідником.

У зводі пам’яток археології Херсонської області згадано, що південніше с. Геройського, на узбережжі Ягорлицької затоки виявлені залишки середньовічних поховань. Це начебто було визначено обстеженнями співробітників музею [Ратнер 1984, 41]. Однак неможливо з’ясувати, чи йдеться про обстеження на місці знахідки 1972 р., чи це якісь інші роботи музею.

На південь від села розташовані озера та болота (**мал. 1**). Більшість поховань кочовиків раннього Середньовіччя являють собою підкурганні поховання. Але в такій місцевості навряд чи міг бути курган. Тож точні обставини знаходження пряжки залишаються не до кінця зрозумілими.

Мал. 1. Місцевість в околицях с. Геройського (Прогної) на карті середини XIX ст.

Опис знахідки. Бронзова суцільнолита пряжка типу “Сиракузи” з овальною рамкою з виїмкою для язичка, із профільованим язичком та з округлим щитком. На щитку зображено рослинний орнамент. Пряжка трохи зігнута. Зі зворотного боку є дві петлі для кріплення, що розташовані паралельно одна одній. Язичок рухомий, із двома виступами в нижній частині (мал. 2).

Мал. 2. Пряжка типу “Сиракузи” із с. Геройського Херсонської області (фото автора)

Загальна довжина 4,3 см, ширина рамки 3,2 см, ширина щитка 2,4 см, довжина язичка 2,4 см, товщина щитка 0,2 см, товщина щитка з петлями 0,9 см, діаметр отворів у петлях для кріплення 0,2 см. Інвентарний номер – ХЕМ-а-3103, КП-35464.

Типологічне визначення та коло аналогій. Прикраса належить до виробів візантійського ювелірного мистецтва. Аналогії досить широко представлені на території Візантії, у Криму та в інших зонах впливу імперії. Цей тип знахідок наявний у розробках багатьох дослідників, що торкалися питання систематизації пряжок візантійського кола.

Отже, знахідка належить до типу, відомого за загальною назвою “Сиракузи”. Деякі дослідники деталізували типологічні схеми пряжок візантійського кола. Зокрема, за розробкою М. Шульце-Дьорламм цей виріб належить до типу D 12 – зі щитком, прикрашеним рельєфним листям аканфа [Schulze-Dörrlammm 2002, 171–179]. Ця робота цілком може вважатися загальною для усіх теренів імперії та суміжних територій. Для Подунав'я та Балкан такі вироби за останній час розглянули двоє болгарських дослідників. Зокрема, за типологією М. Даскалова знахідка з Геройського може

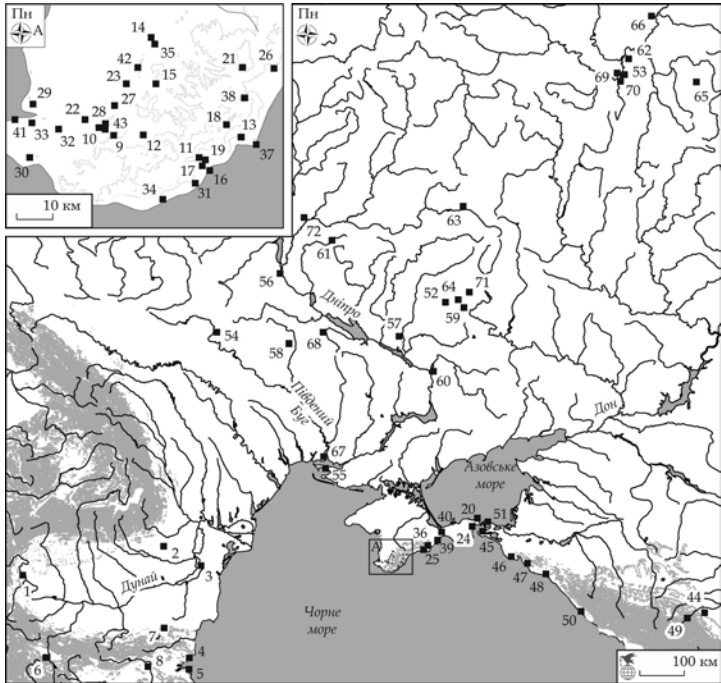
належати до типу Т. В. VI, варіанта 1 [Даскалов 2012, *обр.* 64.1–3], а за Л. А. Трайковою – до групи С, типу ХІа, варіанта 1 [Трайкова 2017, 93–95].

Відомі такі пряжки і в Криму. За типологією В. Б. Ковалевської такі вироби належать до відділу II (овальнорамкових), типу 8, підтипу 8 “із напівпальметками” [Ковалевская 1979, 20; *табл.* VIII.14]. За розробками О. І. Айбабіна ці знахідки належать до так званих “малих пряжок візантійського кола”, групи “суцільнолитих пряжок з овальним кільцем”, типу II, варіанта 4, підваріанта 1 [Айбабин 1990, 43; *рис.* 42]. За Є. О. Хайредіновою, ці застібки, “пряжки бронзові, суцільнолиті з овальним кільцем і з овальним щитком, прикрашеним листям аканфа”, належать до варіанта 1 [Хайредінова 2008, 165; *рис.* 1.4–6].

Останнім ці прикраси на теренах Східної Європи розглянув І. О. Гавритухін, який уклав максимально повний каталог таких знахідок. Однак частина з них (особливо з “басейну Дніпра та прилеглих регіонів”) походить із неперевіраних даних, що не підлягають перевірці [Гавритухин 2016, 154; Гавритухин 2019, 313–322]. І всі пряжки цього кола поза межами Подунав’я, Криму та Передкавказзя (у Східній Європі) взагалі не походять із закритих комплексів.

Для нашої теми цікавим є той факт, що аналогічна пряжка начебто походить з Ольвії (фактично навпроти Геройського). Однак її контекст не зрозумілий. І. О. Гавритухін вважає, що це або випадкова знахідка з інших теренів, що була “прив’язана” продавцем до відомої пам’ятки, або, можливо, її можна пов’язати з якимось кочівницьким комплексом [Гавритухин 2016, 156–157].

Слід все ж зауважити, що каталоги таких виробів створювалися та доповнювалися багатьма дослідниками. Тож у цьому разі зупинимося лише на картографуванні таких знахідок для Східної Європи (**мал. 3**). Для Нижнього Подунав’я використано дані з робіт М. Даскалова та Л. А. Трайкової [Даскалов 2012, 42–44, 67; Трайкова 2017, 279–281]. Для Криму, Кавказу та варварських територій – із робіт І. О. Гавритухіна [Гавритухин 2016; Гавритухин 2019, 316–322], з певними доповненнями та уточненнями [Ахмедов 2016а; Ахмедов 2016b; Костромичев 2019; Айбабин, Хайредінова 2020; Хайредінова 2020; Khairedinova, Antipenko, Aibabin 2021; Дмитриев, Клемешов, Мальшев, Мاستькова, Медникова 2021; Науменко, Набоков 2021; Науменко 2023, *рис.* 4.4–6].

Мал. 3. Карта поширення пряжок типу “Сиракузи” у Східній Європі.

- Пам’ятки Подунав’я: 1 – Батла-Верде; 2 – Істрія; 3 – Капідава;
 4 – Несебір; 5 – Созополь; 6 – Софія; 7 – Шумен; 8 – Ямбол;
 Пам’ятки Криму: 9 – Адим-Чокрак; 10 – Алмалик-Дере; 11 – Алонія;
 12 – Аромат; 13 – Артек; 14 – Баклинський яр; 15 – Верхоріччя;
 16 – Голуба Затока; 17 – Горзувіти; 18 – Гурзуфське Сідло; 19 – Дарсан;
 20 – Завал-Східне; 21 – Еклиз-Бурун; 22 – Ескі-Кермен; 23 – Качі-Кальон;
 24 – Керч; 25 – Кільсе-Бурун; 26 – Лучисте; 27 – Мале Садове;
 28 – Мангуп-Дорос; 29 – Манто-Фонтан; 30 – Оборонне; 31 – Ореанда;
 32 – Сахарна Головка; 33 – Севастополь; 34 – Семейз; 35 – Скалисте;
 36 – Судак; 37 – Суук-Су; 38 – Узень-Баш; 39 – Феодосія;
 40 – Фронтове 4; 41 – Херсонес; 42 – Чуфут-Кале; 43 – Южне;
 Пам’ятки Передкавказзя: 44 – Бачіл-аул; 45 – Бжід; 46 – Борисово;
 47 – Гай-Кодзор; 48 – Дюрсо; 49 – Кудінетово-2; 50 – Сочі; 51 – Тамань;
 Пам’ятки Східної Європи: 52 – Валки; 53 – Вердцький городок;
 54 – Вінниця; 55 – Геройське; 56 – Київ; 57 – Кобеляки; 58 – Кобринець;
 59 – Колісники; 60 – Конка; 61 – Крути; 62 – Куземкіно; 63 – Курськ;
 64 – Мерефа; 65 – Мордовія; 66 – Муромський повіт; 67 – Ольвія;
 68 – Сміла; 69 – Терехове; 70 – Ундіріх; 71 – Харків; 72 – Чернігів

Історія вивчення візантійських пряжок типу “Сиракузи”.

Для європейських матеріалів такі прикраси розглянуло немало дослідників.

Вперше ці пряжки зі стилізованим рослинним декором були виділені Д. Чалланем у групу “пряжок без шарніра, прикрашених пальметками”, які дослідник датував періодом 590–650 рр. [Чаллань 1953, 326–330, 319; *табл. III.1–7*].

Однак більш відомі вони під назвою «тип “Сиракузи”», що був виділений Й. Вернером. До нього були включені лише пряжки зі стилізованим рослинним декором. Цей тип дослідник датував першою половиною VII ст. [Werner 1955, 37; *Abb. 2.1–3; Taf. 5.8, 9, 11, 12, 14–16*].

З. Вінський додає в цей тип пряжки, щиток яких прикрашено орнаментом у вигляді “пташиного ока”, а також без декору. На думку дослідника, такі вироби побутували наприкінці VI – у VII ст. [Vinski 1974, 24–25; *Tab. XVI.1–10*].

Д. Теодор зараховує до цього типу пряжки, прикрашені спіралями, стилізованим рослинним декором і в стилі “крапка з комою”. Датує він їх від кінця VI ст. до перших десятиліть VIII ст. Різниця у хронології, на думку дослідника, залежить від регіону, у якому вони були виявлені [Teodor 1991, 128–130; *Fig. 5.12–16*].

В. Варсік також зараховує до цього типу пряжки, щиток яких прикрашено орнаментом у вигляді пташиного ока та парою спіралей [Varsik 1992, 81–82; *Taf. II.1–3, 5–7*].

У. Фідлер датує такі вироби з Подунав’я першою половиною VII ст. [Fiedler 1992, 43].

У типології М. Шульце-Дьорламм ці пряжки зараховано до типу D 12 (овальні пряжки з круглою фурнітурою та пальметковим декором). Дослідниця зазначає, що основний ареал поширення таких виробів охоплює весь Середземноморський регіон, особливо Грецію та Італію, а також Крим і північно-східне узбережжя Чорного моря, за винятком Болгарії. Але вони були поширені і в Карпатському басейні, на схід від Франкської імперії (Баварія, Середній Рейн і Нижній Майн, Бельгія) і навіть на південному узбережжі Англії. Виробництво цих пряжок почалося наприкінці VI ст. і закінчилося в середині або в третій чверті VII ст., хоча їхнє використання могло продовжуватися і в другій половині VII ст. [Schulze-Dörrlamm 2002, 171–179, *Add. 62*].

К. Егер розділяє ці застібки на два варіанти, датує пряжки зі стилізованим рослинним декором із Північної Африки кінцем VI – третьою чвертю VII ст., а зі спіралями – другою та третьою чвертю VII ст. [Eger 2010, 139, 137, 142; *Abb. 5.4.1–4; 5.5*].

Ф. Курта вказує, що датування пряжок типу “Сиракузи” ґрунтується на матеріалах поховання 156 із Ночери-Умбри (Італія), де така пряжка виявлена разом із накладками на ремінь типу Чівецано, які можуть датуватися лише часом після 600 р. Ця хронологія підтверджується й іншими знахідками з острова Самос, де пряжка цього кола знайдена разом із двома бронзовими монетами Геракліуса, випущеними в 611/612 і 613/614 рр. Всі виявлені пряжки типу “Сиракузи” з поховальних комплексів аварів в Угорщині датуються першою половиною VII ст. [Курта 2011, 164].

Однак Ф. Курта припускає можливість датування пряжок типу “Сиракузи” часом до 600 р. на підставі виявлення одного екземпляра в похованні могильника в П’яні-Дельї-Албанезі в Сицилії, разом з африканським світильником типу *Atlante X 1a*, що датується початком VI ст. Хоча дослідник не виключає, що раннє датування цього поховання може бути сумнівним, судячи з того, що в комплекс могли покласти давніший виріб.

Окрім того, Ф. Курта припускає можливість і більш пізнього датування (друга половина VII ст.) цих виробів, зважаючи на екземпляр із поховання біля базиліки Кранейон у Коринфі, у якому виявлено монету Константа II (641–668 рр.). Хоча більша частина пряжок цього типу датується, на думку Ф. Курти, між 600 та 650 рр. [Курта 2011, 164].

М. Даскалов зараховує застібки типу “Сиракузи” у своїй типології до типу Т. В. VI. Як зазначає дослідник, цей тип поширений у Середземномор’ї, в Італії (включно з островами Сицилія та Сардинія), на північно-східному узбережжі Адріатичного моря (навколо міст Задара, Салони, Пули), у материковій та острівній Греції та Іспанії, Алжирі та Єгипті, а також у Середньому Подунав’ї (район Дунаю і Тиси). Хоча поодинокі екземпляри відомі в Центральній Європі, південно-західній частині Кримського півострова, зокрема й за Керченською протокою та вздовж західного узбережжя Малої Азії. На Балканському півострові вони поширені вздовж узбережжя Чорного моря та Добруджі, у материковій

Греції та на островах Егейського моря – в Афінах, Коринфі, Едесі, на острові Самос. М. Даскалов поділяє тип Т. В. VI на чотири варіанти, що різняться орнаментальними мотивами щитка, створює каталог таких виробів для території Болгарії. Дослідник датує ці вироби останньою чвертю VI – першою половиною VII ст. [Даскалов 2012, 43–44, 285; карта 7; табл. 3].

Л. А. Трайкова зараховує зазначені вироби до групи С, типу ХІІа і датує їх кінцем VI – серединою VII ст. [Трайкова 2017, 93–95; табл. 5].

Для кримських та передкавказьких матеріалів такі вироби детально проаналізовано в роботах А. К. Амброза, В. Б. Ковалевської, О. І. Айбабіна, Е. О. Хайредінової та І. О. Гавритухіна.

Вперше датування цих пряжок для кримських матеріалів розглянув у своїх працях А. К. Амброз. За його розробками ці застібки характерні для IV та V етапів хронології кримських могильників південно-західної частини півострова. Загалом такі вироби побутують у другій половині VII ст. – першій половині VIII ст. [Амброз 1971, 114, 116–118; рис. 7.2].

Надалі, в інших роботах, присвячених розробці хронології могильників типу Суук-Су, дослідник розглядав ці вироби як один із хроноіндикаторів появи двопластинчастих фібул. Також вони важливі для загальної внутрішньої хронології самого могильника Суук-Су. Ці пряжки А. К. Амброз зарахував до IV етапу існування пам’ятки (до цього періоду належить побутування усіх візантійських пряжок), що в абсолютних датах визначають у межах середини – другої половини чи другої третини VII ст. [Амброз 1988, 9, 11; рис. 1.29; Амброз 1994, 37; рис. 6.31].

У роботі В. Б. Ковалевської пряжки зазначеного кола належать до відділу II (овальнорамкові), типу 8, підтипу 8 “із напівпальметками”. На думку дослідниці, третина знахідок походить із комплексів VI–VII ст., решта – з комплексів VIII–IX ст. В. Б. Ковалевська вказує, що більшість знахідок таких пряжок відомі в Криму (45 екз.), що має свідчити на користь місцевого виготовлення цих прикрас, зокрема й у Херсонесі в VII–VIII ст. [Ковалевская 1979, 24; табл. VIII.11, 12].

О. І. Айбабін пряжки, що нас цікавлять, зарахував до типу II, варіанта 4, підваріанта 1 (із зображенням листа) і датував у межах

усього VII ст. чи навіть до початку VIII ст. [Айбабин 1987, 185–187; Айбабин 1990, 43; *рис. 1.122; 42.6, 7; Айбабин 1999, 277; табл. XXX.17, 38; Веймарн, Айбабин 1993, 172*]. Дослідник зазначає, що ці пряжки відомі майже на всіх ранньосередньовічних могильниках Криму. А це дало підстави зарахувати їх до восьмої та дев'ятої хронологічних груп поховань цих старожитностей [Айбабин 1990, *рис. 1.122; Айбабин, Хайрединова 2008, 56–61; Айбабин, Хайрединова 2014, 10; Айбабин, Хайрединова 2020, 29–30*].

Спектральний аналіз різних бронзових виробів із Херсонеса показав, що сплав, з якого вони виготовлені, близький до того, з якого зроблені пряжки типу “Сиракузи”, виявлені в тому ж місті. Це, на думку О. І. Айбабіна, свідчить про їхнє місцеве виробництво [Айбабин 1982, 190].

А от Карл фон дер Лое для могильника Скалисте визначає хронологію таких пряжок за європейськими зразками – у межах кінця VI – першої половини VII ст. [Лоэ 2000, 137].

Е. О. Хайрединова загалом розглядає суцільнолиті пряжки з овальним кільцем типу II, варіанта 4, підваріанта 1 (“Сиракузи”), за О. І. Айбабіним у контексті досліджень останнього. Дослідниця зазначає, що ці застібки є найбільш поширеним типом візантійських прикрас у Південно-Західному Криму. Е. А. Хайрединова розділяє ці пряжки на два варіанти за орнаментом щитка, хоча й зазначає, що вони побутували одночасно [Хайрединова 2008, 165]. Пізніше виділила ще один, третій варіант цих застібок, що представлений одиничними екземплярами [Хайрединова 2016, 247]. Вона загалом погоджується із хронологією цих виробів, що була запропонована О. І. Айбабіним. Однак не виключає завершення їхнього побутування на початку VIII ст. [Хайрединова 2008, 165; Хайрединова 2016; Хайрединова 2020].

Такі вироби, за дослідженням Є. А. Хайрединої, призначені для ременів завширшки 2,1–2,4 см. Ці пряжки часто використовувалися як застібки сумочки чи вузького ремня з ножем. А наприкінці VII ст. такі вироби стають деталями основного пояса в жіночому костюмі. Хоча в костюмі дітей та підлітків пряжки типу “Сиракузи” завжди використовувалися як застібки основного пояса. У чоловічому костюмі ці вироби здебільшого застібали пояс, рідше – сумочку із кресалом та інструментами [Хайрединова 2008, 165–167].

І. О. Гавритухін у багатьох роботах так чи інакше торкався питання хронології пряжок типу “Сиракузи”. Загалом дослідник датував ці вироби в межах VII ст. [Гавритухин 1996, 68; Гавритухин 2005, 423].

У спеціальних роботах, присвячених саме цим пряжкам, І. О. Гавритухін розглядає джерельну базу, хронологію, наводить можливі інтерпретації появи таких прикрас поза межами імперії та розглядає деякі ключові питання історіографії дослідження цих виробів. Дослідник вважає, що пряжки із “Дніпровсько-Сеймськ-Донецького” ареалу походять із Криму, а з Правобережжя Дніпра – із Середземномор’я, адже в цих регіонах поширені різні варіанти таких застібок [Гавритухин 2016, 159; Гавритухин 2019]. Зокрема, І. О. Гавритухін вказує, що масово ці вироби побутують у період другої – третьої чверті VII ст., а в Криму – до кінця VII ст. [Гавритухин 2016, 156].

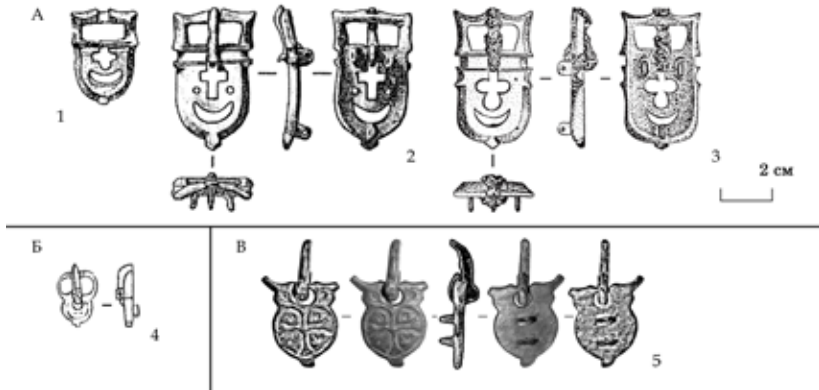
Отже, можна констатувати, що погляди більшості дослідників загалом не вирізняються якимись особливостями щодо цієї групи застібок. Фактично основне питання полягає в тому, чи можна включати до цього типу знахідки, схожі за загальними обрисами, але не тільки з пальметковим та рослинним орнаментом на щитку. Також слід зазначити деякі відмінності у хронології цих речей для різних регіонів. Зокрема, у Середземномор’ї, Подунав’ї та на Балканах вони побутують від останньої чверті / кінця VI ст. до середини VII ст., а в Криму – до кінця VII ст. чи самого початку VIII ст.

Контекст знахідки з Геройського. Звісно, виникає питання контексту цієї знахідки. На жаль, з’ясувати це достеменно неможливо через обставини знаходження пряжки. Можна припустити, що вона потрапила до кочовиків, адже в цьому регіоні (в нижній течії р. Дніпра) відома велика кількість поховань номадів [Комар 2006, *рис. 1*]. Хоча загалом візантійських пряжок у кочовиків не так і багато, однак такі знахідки все ж трапляються і, безперечно, засвідчують контакти номадів із Візантійською імперією.

Цікаво зазначити, що в нижній течії р. Дніпра також відома низка суцільнолитих пряжок ранньовізантійського кола, що походять із поховань номадів (**мал. 4.А; 5**): Великий Токмак, курган 1, поховання 1 [Смирнов 1960, *рис. 128. 1*], Суханове, курган 8,

поховання 2 [Приходнюк 2001, *рис.* 26; Приходнюк, Євдокімов, Данилко 2001, 78; *рис.* 2.3, б] та Мала Тернівка, курган 22, поховання 1 [Рашев 2000, 22; *табл.* 28.1; Комар, Кубышев, Орлов 2006, 341, *рис.* 42.3]. Хоча з цих комплексів походять також пряжки типу “Сучидава” [детальніше див.: Комар 2006, 123; Гавритухин 2009]. Ці застібки побутували раніше за пряжки типу “Сиракузи”. Їхнє датування припадає на середину – другу половину VI ст. [Schulze-Dörlamm 2002, 246; Даскалов 2012, *табл.* 2].

Що стосується пряжок типу “Сиракузи”, то вони масово використовувалися населенням Візантії та найближчих регіонів, що відчували значний вплив імперії. Поза межами Подунав’я, Криму чи Передкавказзя ці знахідки (у Східній Європі) не походять із закритих комплексів. Однак у цей же час на Дніпровському Лівобережжі відомі й більш-менш верифіковані знахідки пряжок, що є похідними від застібок типу “Сиракузи”. Це пряжки з Малої Перещепини та Пісків.

Мал. 4. Візантійські пряжки в кочовиків (А, Б) та пряжка з Пісків (В).

А. Тип “Сучидава”: 1 – Великий Токмак, курган 1, поховання 1 [за: Смирнов 1960, *рис.* 128: 1]; 2 – Суханове, курган 8, поховання 2

[за: Приходнюк, Євдокімов, Данилко 2001, 78, *рис.* 2: 3];

3 – Мала Тернівка, курган 22, поховання 1

[за: Комар, Кубышев, Орлов 2006, *рис.* 42: 3];

Б. Тип D 14, за М. Шульце-Дьорлам: 4 – Мала Перещепина

[за: Айбабин 1990, *рис.* 42: 1];

В. Тип D 13, за М. Шульце-Дьорлам: 5 – Піски

[за: Володарець-Урбанович 2023, *рис.* 2: 7]

Серед знахідок із Малої Перещепини є маленька золота пряжка з орнаментом на щитку у вигляді лілій (**мал. 4.Б; 5**). В. М. Залеська зараховувала цю знахідку власне до типу “Сиракузи” і датувала в межах другої половини VI – початку VII ст. [Залеськая, Львова, Маршак, Соколова, Фонякова 1997, 116–117; кат. 6]. Однак усе ж ця застібка не належить безпосередньо до зазначеного типу.

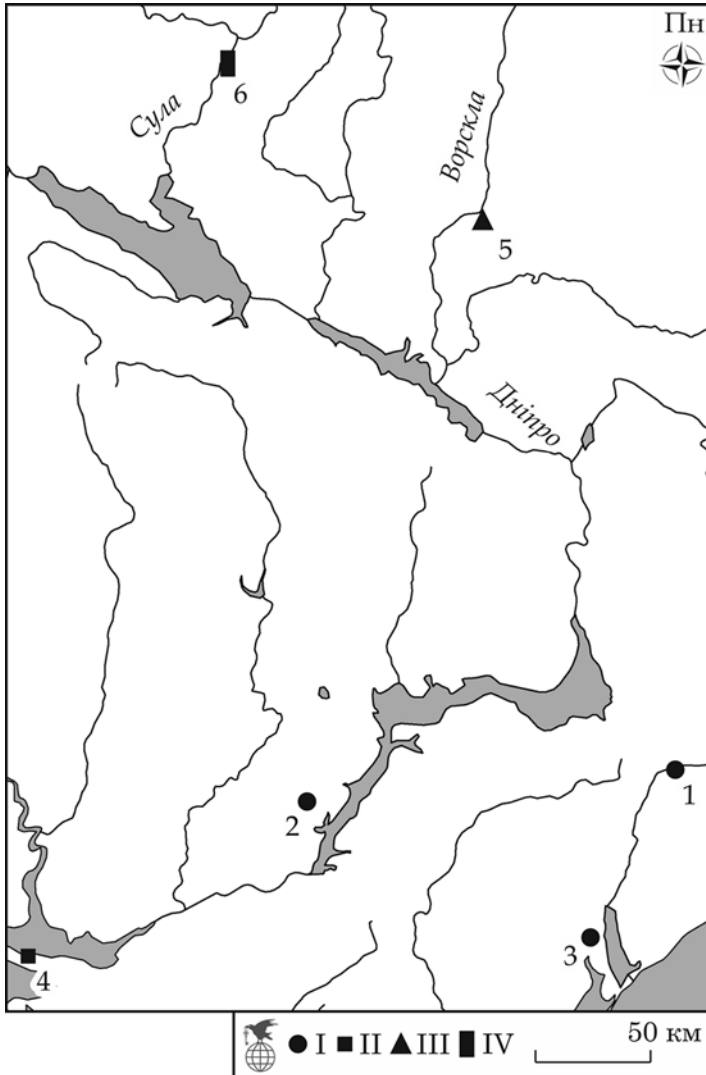
За розробками О. І. Айбабіна ця пряжка належить до “малих пряжок візантійського кола”, групи “суцільнолитих пряжок з овальним кільцем” типу II, варіанта 3, підваріанта 1 – друга половина VII ст. [Айбабин 1990, 43, *рис. 42.1, 2*]. За М. Шульце-Дьорламма, цей виріб належить до типу D 14 – початок – третя чверть VII ст. [Schulze-Dörrlamm 2002, 181–184], за М. Даскаловим – до типу T. B. VI, варіанта 2 – остання чверть VI – середина VII ст. [Даскалов 2012, 43; *обр. 64.4–8*], за Л. А. Трайковою – до групи С, типу XIIa, варіанта 2 – кінець VI – середина VII ст. [Трайкова 2017, 93–95].

Аналогічні знахідки в Криму відомі з Ескі-Кермена, склеп 257 та 273, поховання 1 [Айбабин 1990, 43], та Лучистого, склеп 38, шар 3, поховання 12 [Айбабин, Хайрединова 2008, 114; *табл. 150.5*]. На території Подунав’я такі вироби відомі з Варни, Дунирени, Істрії, Созополя (місто), Созополя, могильник на острові Св. Кирік, поховання 30 та 52, Софії, Шумена та Оногура [Даскалов 2012, 67].

Також слід згадати знахідку пряжки з Пісків (**мал. 4.В; 5**), що належить до типу D 13, за М. Шульце-Дьорламма [Schulze-Dörrlamm 2002, 179–181; *N 155*]. Ці прикраси також вважаються дослідниками похідними від застібок типу “Сиракузи”. Загалом ці знахідки побутують у межах VII ст., можливо, друга чверть – друга половина VII ст. Прикраса з Пісків була розглянута в окремій роботі автора [Володарець-Урбанович 2023].

Отже, всі ці дані засвідчують, що із середини VI ст. до різних угруповань кочівників починають потрапляти ранньовізантійські пряжки. У цей же контекст, імовірно, потрапляє і знахідка з Геройського. Загалом, цю знахідку можна датувати останньою чвертю VI – кінцем VII ст.

Висновки. У статті розглядається пряжка ранньовізантійського кола з с. Геройського Скадовського району Херсонської області,

Мал. 5. Карта поширення візантійських пряжок у кочовиків та пряжки з Пісків, розглянутих у роботі. Умовні позначення: I – тип “Сучидава”; II – тип “Сиракузи”; II – тип D 14, за М. Шульце-Дьорламм; IV – тип D 13, за М. Шульце-Дьорламм.
Пам’ятки: 1 – Великий Токмак; 2 – Суханове; 3 – Мала Тернівка; 4 – Геройське; 5 – Мала Перещепина; 6 – Піски

що розташоване в пониззі Дніпра. Знахідка була виявлена в 1972 р. і тоді ж передана до Херсонського обласного краєзнавчого музею. У листопаді 2022 р. під час пограбування російськими окупантами музею низка речей (зокрема й пряжка з Геройського) були вивезені в невідомому напрямку. Їхня подальша доля невідома.

Пряжка належить до кола дуже відомих виробів типу “Сиракузи” (D 12, за М. Шульце-Дьорламм). Розглянуто коло аналогій, основні погляди дослідників щодо походження та хронології цих виробів. Такі застібки датуються в межах останньої чверті VI–VII ст.

Пряжка походить із неверифікованих зборів. Однак можна припустити, що вона пов’язана з кочовиками. Принаймні із середини VI ст. в різних угруповань номадів відома невелика кількість пряжок ранньовізантійського кола. Що стосується пряжок типу “Сиракузи”, то вони масово використовувалися населенням Візантії та найближчих регіонів, що відчували значний вплив імперії. Поза межами Подунав’я, Криму чи Передкавказзя ці знахідки (у Східній Європі) не походять із закритих комплексів. Однак у цей же час на Дніпровському Лівобережжі відомі й більш-менш верифіковані знахідки пряжок, що є похідними від застібок типу “Сиракузи”. Це пряжки з Малої Перещепини (D 14, за М. Шульце-Дьорламм) та Пісків (D 13, за М. Шульце-Дьорламм).

Такі прикраси могли потрапляти до номадів у різний спосіб: як трофеї, як викуп за полонених чи разом із полоненими, як дарунки ватажкам та дружинникам, як платня варварам за військову службу чи як шлюбні дари. Однак, безперечно, вони засвідчують контакти кочовиків із Візантійською імперією.

* * *

Висловлюю щиру вдячність співробітникам Херсонського обласного краєзнавчого музею за можливість ознайомитися з матеріалами колекції та опублікувати зазначену знахідку, О. В. Комару та С. О. Немцеву за надані консультації та зауваження.

ЛІТЕРАТУРА

- Айбабин А. И.* О производстве поясных наборов в раннесредневековом Херсонесе // **Советская археология**. 1982. № 3.
- Айбабин А. И.* Этническая принадлежность могильников Крыма IV – первой половины VII вв. н. э. // **Материалы к этнической истории Крыма VII в. до н. э. – VII в. н. э.** Киев, 1987.
- Айбабин А. И.* Хронология могильников Крыма поздне римского и раннесредневекового времени // **Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии**. 1990. Вып. I.
- Айбабин А. И.* Этническая история ранневизантийского Крыма. Симферополь, 1999.
- Айбабин А. И., Хайрединова Э. А.* Могильник у села Лучистое. Раскопки 1977, 1982–1984 годов. Симферополь, Керчь, 2008. Том 1.
- Айбабин А. И., Хайрединова Э. А.* Могильник у села Лучистое. Раскопки 1984, 1986, 1991, 1993–1995 годов. Киев, 2014. Том 2.
- Айбабин А. И., Хайрединова Э. А.* Новые комплексы с пряжкой типа “Сиракузы” из могильника у с. Лучистое // **История вещей – история и вещи. К 60-летию юбилею И. О. Гавриутхина**. Раннеславянский мир. Вып. 20. Москва, 2020.
- Амброз А. К.* Проблемы раннесредневековой хронологии Восточной Европы. Часть 1 // **Советская археология**, 1971, № 2.
- Амброз А. К.* Основы периодизации южнокрымских могильников типа Суук-Су // **Древности славян и Руси**. Москва, 1988.
- Амброз А. К.* Юго-Западный Крым. Могильники IV–VII вв. // **Материалы по археологии, истории и этнографии Крыма**, 1994. Вып. IV.
- Ахмедов И. Р.* Византийские и славянские находки в рязанских древностях // **Древности Поочья. Сборник научных работ к 60-летию В. В. Судакова**. Рязань, 2016а.
- Ахмедов И.* Ранневизантийские находки на р. Оке в центральной России (предварительное сообщение) // **Od Bachórze do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego**. Kraków; Rzeszów, 2016b.
- Веймарн Е. В., Айбабин А. И.* Скалистинский могильник. Киев, 1993.

Володарець-Урбанович Я. В. Візантійська пряжка із с. Піски в Середньому Посуллі // **Археологія і давня історія України**. 2023. Вип. 4 (49).

Гавритухин И. О. Датировка днепровских кладов первой группы методом синхронизации с древностями других территорий // Гавритухин И. О., Обломский А. М. **Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст**. Раннеславянский мир. Вып. 3. Москва, 1996.

Гавритухин И. О. Комплексы пражской культуры с датирующими вещами // **Archeologia o początkach Słowian**. Kraków, 2005.

Гавритухин И. О. Элементы “Юстиниановского” воинского стиля у северных варваров (пряжки типа Сучидава) // **Studia antiquae et medievalia: Miscelanea in honorem annos LXXV peragentis Prof. Dan Gh. Teodor oblate**. București, 2009.

Гавритухин И. О. Византийское влияние на восточноевропейские народы славянского и тюркского круга в VI–VII вв. // **Труды III (XIX) Всероссийского археологического съезда. Великий Новгород – Старая Русь**. Санкт-Петербург; Москва; Великий Новгород, 2011. Том II.

Гавритухин И. Пряжки типа Сиракузы на Восточно-Европейской (Русской) равнине // **Od Bachórze do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego**. Kraków; Rzeszów, 2016.

Гавритухин И. О. Пряжки типа Сиракузы и северо-восточная зона их распространения // **Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов**. Тула, 2019. Конференция 4. Часть 2.

Даскалов М. **Колани и коланни украси от VI–VII век (от днешна България и съседните земи)**. София, 2012.

Дмитриев А. В., Клемешов А. С., Малышев А. А., Мاستыкова А. В., Медникова М. Б. Описание погребальных комплексов // **Могильник Дюрсо: Каталог / Под ред. А. А. Малашева**. Москва, 2021. Часть I. Некрополи Черноморья, VI.

Залесская В. Н., Львова З. А., Маршак Б. И., Соколова И. В., Фоянкова Н. А. **Сокровища хана Кубрата. Перещепинский клад**. Санкт-Петербург, 1997.

Ковалевская В. Б. Поясные наборы Евразии IV–IX вв. Пряжки // **Свод археологических источников**. Вып. Е1-02. Москва, 1979.

Комар А. В. Перещепинский комплекс в контексте основных проблем истории и культуры кочевников Восточной Европы VII – начала VIII в. // **Степи Европы в эпоху средневековья**, 2006. Том 5: Хазарское время.

Комар А. В., Кубышев А. И., Орлов Р. С. Погребения кочевников VI–VII вв. из Северо-Западного Приазовья // **Степи Европы в эпоху средневековья**, 2006. Том 5: Хазарское время.

Костромичев Д. А. Пряжки типа Сиракузы в собрании Государственного музея-заповедника “Херсонес Таврический” // **Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов**. Тула, 2019. Конференция 4. Часть 2.

Курта Ф. Женщина из Дэнчень или к вопросу о фибулах тип II C по Вернеру // **Tyragetia. Archeologie Istorie Antică**. 2011. Vol. V (XXI), № 1.

Лоэ Карл фон дер. Могильник Скалистое в Крыму и ранние фазы этногенеза крымских готов (конец IV – начало VI в.) // **Stratum plus**. 2000. № 5.

Мусійко В. В. Передмова // **Ненаукові записки: спогади співробітників Херсонського обласного краєзнавчого музею про окупацію міста**. Миколаїв, 2023.

Науменко В. Е. Застройка ранневизантийского времени в центральной части Мангупа-Дороса. Новые материалы исследования // **Imperium et Barbaricum: взаимодействие цивилизаций: сборник статей в честь 70-летия Михаила Казанского**. Симферополь, 2023.

Науменко В. Е., Набоков А. И. Детали костюма ранневизантийского времени из раскопок Мангупского дворца // **ΧΕΡΣΩΝΟΣ ΘΕΜΑΤΑ: империя и полис. XIII Международный Византийский семинар (Севастополь – Балаклава, 29 мая – 3 июня 2021 г.)**. Материалы научной конференции. Симферополь, 2021.

Приходнюк О. М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н. е.). Чернівці, 2001.

Приходнюк О. М., Євдокімов Г. Л., Данилко Н. М. Ранньосередньовічне поховання кочовика із с. Суханове на Херсонщині // **Археологія**. 2001. № 2.

Ратнер І. Д. Довідник з археології України. Херсонська область. Київ, 1984.

Ратнер І. Д., Костюк Л. І. Древности Херсонщины. Симферополь, 1989.

Рашев Р. **Прабългарите през V–VII век**. В. Търново, 2000.

Смирнов К. Ф. Кургани біля м. Великого Токмака // **Археологічні пам'ятки УРСР**. 1960. Вип. VIII.

Трайкова Л. А. **Коланът южно от долен Дунав – края на III – началото на VII в.** София, 2017.

Хайрединова Э. А. Византийские пряжки VII в. в женском костюме крымских готов // **Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии**. 2008. Вып. XIV.

Хайрединова Э. А. Пряжки типа “Сиракузы” из Керчи // **Боспорские исследования**. 2016. Вып. XXXIII.

Хайрединова Э. А. Необычная пряжка типа “Сиракузы” из могильника Узень-Баш в Юго-Западном Крыму // **История вещей – история и вещи. К 60-летию юбилею И. О. Гавритухина**. Раннеславянский мир. Вып. 20. Москва, 2020.

Чаллань Д. Памятники византийского металлообрабатывающего искусства I // **Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae**. 1953. Tomus II, Fasciculi 1–2.

Eger C. Byzantinische Gürtelschnallen aus Nordafrika – ein typologischer Überblick // **Ephemeris Napocensis**. 2010. XX.

Fiedler U. **Studien zu gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau**. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH, 1992. I, II.

Khairidinova E. A., Antipenko A. V., Aibabin A. I. New Data on the Production of Byzantine Buckles of the “Syracuse” Type // **Nanobiotechnology Reports**. 2021. Vol. 16, № 5.

Schulze-Dörrlamm M. **Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschläge im Römisch-Germanischen Zentralmuseum**. I: Die Schnallen ohne Beschläg, mit Laschenbeschläg und mit festem Beschläg des 5.–7. Jahrhunderts. Kataloge Vor- und frühgeschichtlicher Altertümer, 30. Mainz, 2002.

Teodor D. Gh. Piese vestimentare bizantine din secolele VI–VIII în spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic // **Arheologia Moldovei.** 1991. XIV.

Varsik V. Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donauraum im 6. und 7. Jahrhundert // **Slovenská Archeológia.** 1992. XL.

Vinski Z. Kasnoantički starosjedoci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslovenskog supstrata // **Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku.** 1974. LXIX (1967).

Werner J. Byzantinische Gürtelschnallen des 6. und 7. Jahrhunderts aus der Sammlung Diergardt // **Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte.** 1955. 1.

REFERENCES

Aybabin A. I. (1982), “O proizvodstve pojasnykh naborov v rannesrednevekovom Khersonese”, *Sovetskaya arkheologiya*, No. 3, pp. 190–8. (In Russian).

Aybabin A. I. (1987), “Etnicheskaya prinadlezhnost’ mogil’nikov Kryma IV – pervoy poloviny VII vv. n. e.”, in Korpusova V. N. (ed.), *Materialy k etnicheskoy istorii Kryma VII v. do n. e. – VII v. n. e.*, Naukova dumka, Kiev, pp. 164–99. (In Russian).

Aybabin A. I. (1990), “Khronologiya mogil’nikov Kryma pozdnerimskogo i rannesrednevekovogo vremeni”, *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*, Vol. I, pp. 3–86, 175–241. (In Russian).

Aybabin A. I. (1999), *Etnicheskaya istoriya rannevizantiyskogo Kryma*, DAR, Simferopol’. (In Russian).

Aybabin A. I. and Khayredinova E. A. (2008), *Mogil’nik u sela Luchistoye. Raskopki 1977, 1982–1984 godov*, ADEF-Ukrayina, Simferopol’, Kerch’, Vol. 1. (In Russian).

Aybabin A. I. and Khayredinova E. A. (2014), *Mogil’nik u sela Luchistoye. Raskopki 1984, 1986, 1991, 1993–1995 godov*, TOV “Mayster Knig”, Kiev, Vol. 2. (In Russian).

Aybabin A. I. and Khayredinova E. A. (2020), “Novyye komplekxy s pryazhkoy tipa ‘Sirakuzy’ iz mogil’nika u s. Luchistoye”, in Oblomskiy A. M. (ed.), *Istoriya veshchey – istoriya i veshchi. K 60-letnemu yubileyu I. O. Gavritukhina*, Rannelslavyanskiy mir, Vol. 20. IA RAN, Moscow, pp. 27–35, 274. (In Russian).

Ambroz A. K. (1971), “Problemy rannesrednevekovoy khronologii Vostochnoy Evropy. Chast' 1”, *Sovetskaya arkhеologiya*, No. 2, pp. 96–123. (In Russian).

Ambroz A. K. (1988), “Osnovy periodizatsii yuzhnokrymskikh mogil'nikov tipa Suuk-Su”, in Timoshchuk B. A. (ed.), *Drevnosti slavyan i Rusi*, Nauka, Moscow, pp. 5–12. (In Russian).

Ambroz A. K. (1994), “Yugo-Zapadnyy Krym. Mogil'niki IV–VII vv.”, *Materialy po arkhеologii, istorii i etnografii Kryma*, Vyp. IV, pp. 31–88. (In Russian).

Akhmedov I. R. (2016a), “Vizantiyskiye i slavyanskiye nakhodki v ryazano-okskikh drevnostyakh”, in Nikitin A. O. (ed.), *Drevnosti Pooch'ya. Sbornik nauchnykh rabot k 60-letiyu V. V. Sudakova*, RIKO, Ryazan', pp. 64–87. (In Russian).

Akhmedov I. (2016b), “Rannevizantiyskiye nakhodki na r. Oke v tsentral'noy Rossii (predvaritel'noye soobshcheniye)”, in Chudzińska V., Wojenka M. and Wołoszyn M. (eds), *Od Bachórza do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego*, Kraków, Rzeszów, pp. 171–7. (In Russian).

Veymarn E. V. and Aybabin A. I. (1993). *Skalistinskiy mogil'nik*, Naukova dumka, Kiev. (In Russian).

Volodarets-Urbanovych Ya. V. (2023), “Vizantiiska priazhka iz s. Pisky v Serednomu Posulli”, *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, Vol. 4 (49), pp. 145–54. (In Ukrainian).

Gavritukhin I. O. (1996). “Datirovka dneprovskikh kladov pervoy gruppy metodom sinkhronizatsii s drevnostyami drugikh territoriy”, in Gavritukhin I. O. and Oblomskiy A. M., *Gaponovskiy klad i ego kul'turno-istoricheskyy kontekst*, Ranneslavyanskiy mir, Vol. 3, IARAN, Moscow, pp. 58–95. (In Russian).

Gavritukhin I. O. (2005), “Kompleksy prazhskoy kul'tury s datiruyushchimi veshchami”, in Kaczanowski P. and Parczewskiego M. (eds), *Archeologia o początkach Słowian*, Kraków, pp. 401–61.

Gavritukhin I. O. (2009), “Elementy ‘Yustinianovskogo’ voinskogo stilya u severnykh varvarov (pryazhki tipa Suchidava)”, in Aparaschivei D. (ed.), *Studia antique et medievalia: Miscelanea in honorem annos LXXV peragentis Prof. Dan Gh. Teodor oblate*, București, pp. 153–83. (In Russian).

Gavritukhin I. O. (2011), “Vizantiyskoye vliyaniye na vostochnoyevropeyskiye narody slavyanskogo i tyurkskogo kruga v VI–VII vv.”, in Makarov N. A. and Nosov E. N. (eds), *Trudy III (XIX) Vserossiyskogo arkhеologicheskogo s'yezda. Velikiy Novgorod – Staraya Rus'*, Saint Petersburg, Moscow and Velikiy Novgorod, Vol. II, pp. 15–8, (In Russian).

Gavritukhin I. (2016), “Pryazhki tipa Sirakuzy na Vostochno-Evropeyskoy (Russkoy) ravnine”, in Chudzińska V., Wojenka M. and Wołoszyn M. (eds), *Od Bachórza do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego*, Kraków and Rzeszów, pp. 151–69. (In Russian).

Gavritukhin I. O. (2019), “Pryazhki tipa Sirakuzy i Severo-Vostochnaya zona ikh rasprostraneniya”, in Gavritukhin I. O. and Vorontsov A. M. (eds). *Lesnaya i lesostepnaya zony Vostochnoy Evropy v epokhi rimskikh vliyaniy i Velikogo pereseleniya narodov*, Gosudarstvennyy muzey-zapovednik “Kulikovo pole”, Tula, Konferentsiya 4, Chast' 2, pp. 295–353. (In Russian).

Daskalov M. (2012), *Kolani i kolanni ukrasi ot VI–VII vek (ot dneshna Balgarie i süsednite zemi)*, Craft House Bulgaria, Sofia. (In Bulgarian).

Dmitriyev A. V., Klemeshov A. S., Malyshev A. A., Mastykova A. V. and Mednikova M. B. (2021), Opisaniye pogrebal'nykh kompleksov, in Malashev A. A. (ed.), *Mogil'nik Dyurso: Katalog*, Chast' I. Nekropoli Chernomor'ya, VI, MAKS Press, Moscow. (In Russian).

Zalesskaya V. N., L'vova Z. A., Marshak B. I., Sokolova I. V. and Fonyakova N. A. (1997), *Sokrovishcha khana Kubrata. Pereshchepinskiy klad*, Slaviya, Saint Petersburg. (In Russian).

Kovalevskaya V. B. (1979), *Poyasnyye nabory Evrazii IV–IX vv. Pryazhki*, Svod arkhеologicheskikh istochnikov, Vol. E1-02. Nauka, Moscow. (In Russian).

Komar A. V. (2006), “Pereshchepinskiy kompleks v kontekste osnovnykh problem istorii i kul'tury kochevnikov Vostochnoy Evropy VII – nachala VIII v.”, *Stepi Evropy v epokhu srednevekov'ya*, 5: Khazarskoye vremya, pp. 7–244, 413–32. (In Russian).

Komar A. V., Kubyshev A. I. and Orlov R. S. (2006), “Pogrebeniya kochevnikov VI–VII vv. iz Severo-Zapadnogo Priazov'ya”,

Stepi Evropy v epokhu srednevekov'ya, 5: Khazaraskoye vremya, pp. 245–374. (In Russian).

Kostromichev D. A. (2019), “Pryazhki tipa Sirakuzy v sobranii Gosudarstvennogo muzeya-zapovednika ‘Khersones Tavricheskiy’”, in Gavritukhin I. O. and Vorontsov A. M. (eds), *Lesnaya i lesostepnaya zony Vostochnoy Evropy v epokhi rimskikh vliyaniy i Velikogo pereseleniya narodov*, Gosudarstvennyy muzey-zapovednik “Kulikovo pole”, Tula, Konferentsiya 4, Chast' 2, pp. 354–262. (In Russian).

Kurta Fl. (2011), “Zhenshchina iz Denchen' ili k voprosu o fibulakh tip II C po Verneru”, *Tyragetia. Archeologie Istorie Antică*, Vol. V (XXI), No. 1, pp. 153–92. (In Russian).

Loe Karl fon der. (2000), “Mogil'nik Skalistoye v Krymu i ranniye fazy etnogeneza krymskikh gotov (konets IV – nachalo VI v.)”, *Stratum plus*, No. 5, pp. 119–40. (In Russian).

Musiiko V. V. (2023), “Peredmova”, in Honcharova O. S. (ed.), *Nenaukovi zapysky: spohady spivrobotnykiv Khersonskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu pro okupatsiiu mista*, Mykolaiv, pp. 4–8. (In Ukrainian).

Naumenko V. E. (2023), “Zastroyka rannevizantiyskogo vremeni v tsentral'noy chasti Mangupa-Dorosa. Novyye materialy issledovaniy”, in Aybabin A. I. and Khayredinova E. A. (eds), *Imperium et Barbaricum: vzaimodeystviye tsivilizatsiy: sbornik statey v chest' 70-letiya Mikhaila Kazanskogo*, OOO “Antikva”, Simferopol', pp. 223–233. (In Russian).

Naumenko V. E. and Nabokov A. I. (2021), “Detali kostyuma rannevizantiyskogo vremeni iz raskopok Mangupskogo dvortsa”, in Alekseyenko N. A. (ed.), *ΧΕΡΣΟΝΟΣ ΘΕΜΑΤΑ: imperiya i polis. XIII Mezhdunarodnyy Vizantiyskiy seminar (Sevastopol' – Balaklava, 29 maya – 3 iyunya 2021 g.). Materialy nauchnoy konferentsii*, IT ARIAL, Simferopol', pp. 201–10. (In Russian).

Prykhodniuk O. M. (2001), *Stepove naselennia Ukrainy ta skhidni sloviyani (druha polovyna I tys. n. e.)*, Zelena Bukovyna, Chernivtsi. (In Ukrainian).

Prykhodniuk O. M., Yevdokimov H. L. and Danylko N. M. (2001), “Rannoserednovichne pokhovannia kochovyka iz s. Sukhanove na Khersonshchyni”, *Arkheolohiia*, No. 2, pp. 77–82. (In Ukrainian).

Ratner I. D. (1984), *Dovidnyk z arkhеolohii Ukrainy. Khersonska oblast*, Naukova dumka, Kyiv. (In Ukrainian).

Ratner I. D. and Kostyuk L. I. (1989), *Drevnosti Khersonshchiny, Tavriya, Simferopol'*. (In Russian).

Rashev R. (2000), *Prabŭlgarite prez V–VII vek*, Faber, V. Tŭrnovo. (In Bulgarian).

Smyrnov K. F. (1960), “Kurhany bilia m. Velykoho Tokmaka”, *Arkheolohichni pamiatky URSSR*, Vol. VIII, pp. 164–89. (In Ukrainian).

Traykova L. A. (2017), *Kolanŭt yuzhno ot dolen Dunav – krae na III – nachaloto na VII v.*, Sofia. (In Bulgarian).

Khayredinova E. A. (2008), “Vizantiyskiye pryazhki VII v. v zhenskom kostyume krymskikh gotov”, *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*, Vol. XIV, pp. 161–83. (In Russian).

Khayredinova E. A. (2016), “Pryazhki tipa ‘Sirakuzy’ iz Kerchi”, *Bosporskiye issledovaniya*, Vol. XXXIII, pp. 242–65. (In Russian).

Khayredinova E. A. (2020), “Neobychnaya pryazhka tipa ‘Sirakuzy’ iz mogil’nika Uzen’-Bash v Yugo-Zapadnom Krymu”, in Oblomskiy A. M. (ed.). *Istoriya veshchey – istoriya i veshchi. K 60-letnemu yubileyu I. O. Gavritukhina*, Ranneslavyanskiy mir, 20, IA RAN, Moskva, pp. 121–4, 297–8. (In Russian).

Challan’ D. (1953), “Pamyatniki vizantiyskogo metaloobrabatyvayushchego iskusstva I”, *Acta Antiqua Academiae Scientorum Hungaricae*, Tomus II, Fasciculi 1–2, p. 311–48. (In Russian).

Eger C. (2010), “Byzantinische Gŭrtelschnallen aus Nordafrika – ein typologischer Ŭberblick”, *Ephemeris Napocensis*, XX, pp. 129–68.

Fiedler U. (1992), *Studien zu gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, Vol. I, II.

Khairedinova E. A., Antipenko A. V. and Aibabin A. I. (2021), “New Data on the Production of Byzantine Buckles of the ‘Syracuse’ Type”, *Nanobiotechnology Reports*, Vol. 16, No. 5, pp. 555–60.

Schulze-Dŭrrlamm M. (2002), *Byzantinische Gŭrtelschnallen und Gŭrtelbeschläge im Rŭmisch-Germanischen Zentralmuseum*, Vol. I: Die Schnallen ohne Beschläg, mit Laschenbeschläg und mit festem

Beschlåg des 5.–7. Jahrhunderts. Kataloge Vor- und frühgeschichtlicher Altertümer, 30, RGZM, Mainz.

Teodor D. Gh. (1991), “Piese vestimentare bizantine din secolele VI–VIII în spațiul Carpat-Dunăreano-Pontic”, *Arheologia Moldovei*, Vol. XIV, pp. 117–38.

Varsik V. (1992), “Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donauraum im 6. und 7. Jahrhundert”, *Slovenská Archeológia*, Vol. XL, pp. 77–106.

Vinski Z. (1974), “Kasnoantički starosjediodci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslovenskog supstrata”, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku*, Vol. LXIX (1967), pp. 5–86.

Werner J. (1955), “Byzantinische Gürtelschnallen des 6. und 7. Jahrhunderts aus der Sammlung Diergardt”, *Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte*, No. 1, pp. 36–48.

Я. В. Володарець-Урбанович

ВІЗАНТІЙСЬКА ПРЯЖКА ТИПУ “СИРАКУЗИ”

З ГЕРОЙСЬКОГО ЯК МАРКЕР

ЕТНОКУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ

У статті розглядається пряжка ранньовізантійського кола з с. Геройського Скадовського району Херсонської області, що розташоване в пониззі Дніпра. Знахідка була виявлена в 1972 р. і тоді ж передана до Херсонського обласного краєзнавчого музею. У листопаді 2022 р. під час пограбування російськими окупантами Херсонського музею низку речей (зокрема й пряжку з Геройського) було вивезено в невідомому напрямку. Їхня подальша доля невідома. Пряжка належить до кола дуже відомих виробів типу “Сиракузи” (D 12, за М. Шульце-Дьорлам). Розглянуто коло аналогій, основні погляди дослідників щодо походження та хронології цих виробів. Такі застібки датуються в межах останньої чверті VI–VII ст. Пряжка походить із неверифікованих зборів. Однак можна припустити, що вона пов’язана з кочовиками. Принаймні із середини VI ст. до різних угруповань кочовиків потрапляють різного роду суцільноліті пряжки ранньовізантійського кола, хоч і в невеликій кількості. Що стосується пряжок типу “Сиракузи”, то вони масово використовувалися населенням Візантії та найближчих регіонів, що відчували значний вплив імперії. Поза межами Подунав’я, Криму чи Передкавказзя ці знахідки не походять із закритих комплексів. Однак у цей же час на Дніпровському Лівобережжі відомі й більш-менш верифіковані знахідки пряжок, що є похідними від застібок типу “Сиракузи”. Це

пряжки з Малої Перещепини (D 14) та Пісків (D 13). Такі прикраси могли потрапляти до номадів у різний спосіб: як трофеї, як викуп за полонених чи разом із полоненими, як дарунки ватажкам та дружинникам, як платня варварам за військову службу чи як шлюбні дари. Однак, безперечно, вони засвідчують контакти кочовиків із Візантійською імперією.

Ключові слова: раннє Середньовіччя, остання чверть VI–VII ст., пониззя Дніпра, кочовики, Візантійська імперія, пряжка, Херсонський обласний краєзнавчий музей

Стаття надійшла до редакції 08.05.2024